

THE SOCIAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY IN THE BASIS OF THE SOCIAL SYSTEM IN BULGARIA

Abstract: The socio-pedagogical activity in Bulgaria is presented. This activity covers children and disadvantaged people. In the bases of the social system in the Republic of Bulgaria corrective education is carried out through integrated education and through the means of corrective education: education and training, work activity, gaming activity, public benefit activity and healing activity.

Author information:

Lora Rashkova

PhD in Theory of Education and Didactics
(Social Pedagogy)

✉ l.rashkova1977@abv.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

social activity, pedagogical activity, social system, Republic of Bulgaria

Актуалността на проблема се обуславя от факта, че социално-педагогическата дейност в широк смисъл е интегративна дейност, насочена към цялото общество и в по-тесен смисъл - към конкретната общност, група или личност, оказала се в трудна ситуация. Тази специфика на социално-педагогическата дейност определя нейната многопрофилност и многоаспектност.

Социално-педагогическата дейност, разглеждана в професионален контекст е сложен феномен. Тази дейност обединява множество професии, функции и професионални роли. Те са насочени най-общо към подпомагане и подкрепа на хората за справяне в трудни житейски ситуации и успешно социално функциониране. Нейната основна цел е да бъдат удовлетворени социалните и личностните интереси и потребности на различните слоеве от обществото.

Социалната дейност е такъв вид човешка дейност, която се основава на съответното социално или друго законодателство. Изпълнява се от длъжностните лица в съответните социални структури по повод решаването на социални проблеми на лица, групи и общности от населението. Държавни, частни, нестопански организации, отделни лица или сдружения на граждани извършват социални дейности [7,с.105].

Педагогическата дейност е вид социална дейност и включва в себе си: възпитателна, учебна, преподавателска и образователна дейност. В основата на всеки педагогически процес стоят педагогическите взаимодействия [12,с.18].

Системата е цялост, единство, съчетание на елементи, реда по който са организирани частите на цялото [2,с.740].

Структурата е разположение, подреждане на частите в цяло, строеж, устройство [2,с.768].

Институцията е обществен орган, сфера на социалните отношения, установени юридически или морално [2,с.295].

Социалните системи са институционални системи, разглеждани като устойчиви комплекси от правила, норми, разбирания, регулиращи човешкото поведение и преобразуващи го в системи от роли и статуси [17].

Социалната система притежава структура с равнища, свързани едно с друго: индивид – група – институция – обществото като цяло. На всяко от тези равнища съответства определен тип йерархия: технически, мениджърски, институционален и социален [17].

На социалното равнище социалната система се организира при сливането на четири подсистеми: икономическа (функцията е адаптация), политическа (функцията е целепостигане), фидуциарна (функцията - латентност) и социална общност (функцията - интеграция) [17].

Социалната общност е ядрото на цялата социална система. Това е системата или съвкупността от колективи, организирани и йерархизирани на основата на единни нормативни образци, включително норми и ценности. В качеството на средство за взаимен обмен между хората в тази общност се признават „влиянието“ и „солидарността“ [17].

Социално-педагогическите заведения са институции, чиято дейност се състои в извършването на учебно – възпитателна и корекционна работа. Предназначението на тези институции е чрез придобиваните знания, умения и навици от рисковите групи деца, да им се позволи да се реализират в живота във възможна за тях степен [8,с.30].

Корекционно-възпитателната дейност е комплекс от възпитателни методи и похвати, организирани и реализирани в съответни форми, с цел коригиране поведението на детето по посока на просоциалната му ориентация. Корекционната дейност цели превъзпитание чрез корекция на отрицателните модели на поведение и едновременно с това – овладяване на основните умения за пълноценно функциониране на личността в обществото [9,с.229].

Превенцията в традиционния смисъл се отнася към непроявените или неутвърдени като девиантни личности. Тя се среща под наименованието „обща превенция“ и има за цел недопускане на проява на девиации [9,с.230].

Дейността по вторичната превенция се състои в предпазване на децата от по-нататъшно развитие на девиантното им поведение. Тази дейност е свързана с предотвратяване на следващите правонарушения. Тя може да се приеме като свързващо звено между корекцията и ресоциализацията.

Дейността по повторно включване на индивида в социума е **ресоциализираща дейност** [9,с.230].

В. Илиева пише, че [4,с.15] функцията на социалната работа по отношение на обществото е да предотврати и коригира негативните социални условия и да помогне за смекчаване на трудните житейски ситуации.

В практиката на социалната работа в България се осъществява на първо място активна адаптация на западните модели на социална работа и на второ място възраждане на собствени, оригинални форми и видове социално подпомагане [4,с.94].

Във връзка с ограничаването на противообществените прояви в страната училищата за ученици с девиантно поведение играят важна роля [8,с.32].

В Правилника за приложение на Закона за народната просвета е отделено е внимание на необходимостта от интегрирано обучение към училищата на учениците от различни рискови групи. За целта е предвидена възможност за откриването на паралелки за ученици с умствена изостаналост в начални, прогимназиални, основни и средни общообразователни училища. Предвидена е възможност и за откриване на паралелки за ученици с хронични заболявания и със сериозни увеждания в начални, прогимназиални и основни училища, гимназии, средни общообразователни училища, техникуми и професионални училища [8,с.32].

По предложение на началника на Инспектората по образованието на МОН, със заповед на министъра на образованието и науката, след съгласуване с финансиращия орган се откриват тези паралелки.

В. Борисова [1,с.99] счита, че ресоциализиращата дейност в условията на възпитателното училище-интернат е успешна при своевременна индивидуална социално-педагогическа помощ

на всеки ученик. Преодолява се престъпната насоченост, характерна за стереотипите на малолетните и непълнолетните правонарушители чрез овладяване на нов социален опит и включването им в дейности за позитивна самоизява. Използват се разнообразни методи за въздействие на възпитаниците в ресоциализиращата стратегия.

Чрез беседата в условията на възпитателното училище се осъществява комплексно общуване с малолетните и непълнолетните правонарушители. Чрез нея може да се провери отношението на ученика към другите и степента в развитието на личността, когато беседата е целенасочена, съобразена с индивидуалните особености и е поднесена с необходимия такт. По този начин може да се проучи мнението на правонарушителя за различни негативни постъпки, да се провери има ли наличие на срам. Общуването трябва да е насочено към откровеност и към конкретизиране на постъпките. Важно е да се знае като добър или лош се оценява самият той, на кого желае да прилича и защо. Тази идентификация силно влияе във възрастта на подрастващите, защото заедно със самооценката и оценката стимулира избора в живота [1,с.100].

Е. Рангелова [11,с.15] пише, че: „Социалното адаптиране е свързано с формиране на психическа, морална, правна и професионална готовност у детето за ново влизане в живота. Колкото по-добре е организиран процесът на социалната адаптация, толкова по-висока е степента на ресоциализацията на децата с девиантно поведение и обратно.“

Корекционната работа се извършва със следните средства: обучение, трудова дейност, игрова дейност, обществено-полезна дейност, лечебно-оздравителна работа [8,с.40].

Обучението и образованието

Основната мисия на образованието е да подготви младото поколение за живота - да му даде необходимите знания, умения и опит, да развива способностите на личността, да формира ценностна система.

Мисията на конкретното училище съдържа освен посочените общи моменти, а също така и специфични характеристики, свързани с типа на училището, с неговата специализация, с традициите и постиженията му в обществото [8,с.7].

По своята същност процесът на обучение представлява дидактическо взаимодействие между педагога (учителя, възпитателя) и децата (учениците). Процесът на обучение е двустранен процес, процес на въздействие и активно усвояване, на преподаване и учене.

Структурата на учебния процес обхваща взаимодействията между учителя и учениците, познанието и общуването.

Усвояването на знания и умения, на различни начини на умствена и практическа дейност изисква организация и ръководене от учителя [10,с.254].

Съгласно Правилника за устройството и дейността на възпитателните училища-интернати и социално-педагогическите интернати, издаден от министър на образованието и науката и обнародван в ДВ, бр. 71 от 01.09.2006г., изменение и допълнение в бр. 31 от 19.04.2016г. във възпитателните училища-интернати и в социално-педагогическите интернати се провежда индивидуална и групов корекционно-възпитателна работа с малолетните и непълнолетните. Според чл. 6 от Правилника на малолетните и непълнолетните във възпитателните училища-интернати и в социално-педагогическите интернати се създават условия за завършване на основно или средно образование, както и за придобиване на професионална квалификация [15].

Ж. Военкинова пише, че [13,с.141] корекционно-възпитателният процес във ВУИ е насочен към:

- възпитаване на учениците в положително отношение към труда и придобиване на социални умения;
- подпомагане на учениците в овладяване на култура и общочовешки ценности;
- възпитаване на учениците в уважение към законите, в зачитане и толерантност към правата на другите;

- придобиване на грамотност, степен на образование и професионална квалификация.

Според чл. 74. от Правилника за прилагане на Закона за народната просвета, ДВ бр.74 от 05.09.2014г. за лица, лишени от свобода, се организира обучение в училище в затвор или в поправителен дом. В тези училища се осигурява възможност за придобиване на основно или средно образование и/или за професионално обучение.

Съгласно чл. 75. от Правилника за прилагане на Закона за народната просвета: - във вечерните училища се организира обучение на лица, навършили 16- годишна възраст, които не се обучават в дневна форма на обучение. Във вечерни училища могат да се приемат и лица под 16-годишна възраст, които поради семейни или други социални причини, удостоверени с документ, издаден от компетентен орган, не могат да се обучават в дневна форма. Във вечерните училища се организира обучение за придобиване на основно или средно образование и/или за професионална квалификация. В средни общообразователни училища, гимназии, профилирани гимназии, професионални училища и професионални гимназии могат да се организират паралелки с вечерна форма на обучение [16].

В училищата за деца с нарушено зрение учат ученици от I до XII клас. В подготвителен клас децата се обучават на брайлова азбука. Специалисти (консултанти) издирват по-рано деца с нарушено зрение от 1 до 5 години. Те посещават семействата на незрящите деца, помагат на родителите да превъзмогнат шока и ги ориентират по отношение на обучението и възпитанието на децата към този тип училища [8,с.33].

В училищата за деца с нарушено зрение са предвидени някои специални учебни дисциплини, за разлика от обучението на децата в масовото училище. Такива специални дисциплини са:

- зрително стимулиране – чрез различни техники като използване на лупи, телескопични очила се помага за поддържане на зрението на слабозрящите деца, за да получат усет за фигури, цвят;

- ориентиране и мобилност – на незрящ и деца се дава възможност за ориентиране в малко и голямо пространство, включително и обучение за движение с бял бастун по улиците;

- тактилно творчество – както в масовите училища, така и по този предмет децата се обучават да рисуват. Тези деца, които са напълно слепи се учат да рисуват със специални уреди върху брайлова хатия;

- специални умения – от една страна обучението е свързано с придобиване на умения в бита като готвене, сервиране, пране, шиене, гладене, поправка на уреди и други. От друга страна обучението е за придобиване на социални умения – например как да получат определени услуги в община, банка, държавно учреждение, каква институция да посетят при нарушени права [8,с.35].

Трудова дейност

Трудовата дейност е насочена изцяло към развитието на сетивните функции, мисловните процеси и практическата дейност на учащите се. Трудовата дейност развива целенасоченост, практически умения при изработването на определен предмет, при извършване на самостоятелно избрано действие или поръчано от възпитателя [8,с.41].

Децата от предучилищна и училищна възраст участват в обслужващ битов труд, труд в природната среда и в ръчно-технически труд.

Обслужващият битов труд се застъпва в две направления:-като битово-стопански труд за другите и като самостоятелно обслужване.

Самообслужването не трябва да се подценява, то има висок възпитателен ефект.

Учениците участват и в целенасочен, организиран битов труд в полза на колектива като подреждат книжки, сервират маси, почистват и подреждат битов кът и други.

И при самообслужването, и в общия битов труд се формират качества – трудолюбие, инициативност, отговорност.

Трудът в природната среда е привлекателен за учениците, защото е свързан с грижа за растения и животни. Той включва труд в природния кът и в опитната градинка, в двора на детското заведение като посяване на семена, поливане на цветя, почистване на сухи листа, прибиране на плодове и зеленчуци, хранене на животни и други.

Ръчно-техническият труд има специфика в своето съдържание и е свързан с изработването на предмети. В ръчно-техническият труд най-пряко се осмислят компонентите на трудовия процес – цел на труда, материали, оръдия, действия и резултат. Интересът към този вид труд и неговият продукт съдейства за развитие на творческо мислене, самооценка и самостоятелност [10,с.147-148].

Ж. Военкинова [13,с.142] сочи, че съществена част от образованието на настанените във ВУИ е трудовата и професионална подготовка. За тази подготовка се предвиждат повече часове в учебните планове. Установена е традиция момчетата да изучават металообработване и дървопреработване, а момичетата основно шивачество.

Съгласно Правилника за дейността на социалните учебно-професионални заведения, издаден от Министерството на труда и социалните грижи и обн. ДВ. Бр. 1 от 03.01.1992г. Социалните учебно-професионални заведения, наричани по-нататък за краткост СУПЗ са самостоятелни юридически лица със статут на заведения за социални грижи на бюджетна издръжка. Те са комплекси, включващи звено за учебно-професионална подготовка и звено за социално-битово обслужване.

СУПЗ се организират с цел да квалифицират всички категории инвалиди и лица с лека умствена изостаналост и увреден слух на възраст от 14 до 35 години в подходящи за тях професии [14].

Учебната и производствената практика на курсистите от СУПЗ се провежда в материалната база на заведението или на други подходящи места при спазване на задължителните изисквания за хигиена и безопасност на труда.

По време на производствената практика курсистите не работят по трудов договор и не получават трудово възнаграждение.

Основни форми на организация на учебно-възпитателния процес са:

- теоретична - уроци, семинарни занятия, консултации, самоподготовка и др.;
- практическа - занятия в учебни работилници, производствени цехове, сервизи, стопанства и др.;
- извънкласна - екскурзии, кръжочни занятия, физкултура и други [14].

Игрова дейност

В основата си играта е дейност на детето и представлява сложна система от свободни словесно-моторни процесуални действия, извършвани с по-голяма или по-малка условност, които задоволяват потребностите му да действа и да бъде субект на собствената си дейност, социални отношения, предметни действия и познания. Ценността на играта е в самия процес, а не в продуктивния резултат от него [3,с.18].

Г. Галчев пише, че [3,с.19] играта като дейност притежава индивидуално присъщи белези, които я отличават от другите дейности и и придават неповторимост.

Основните същностни белези на играта са:

- играта се отличава със самостоятелност, доброволност, нерегламентираност и свобода на избора;
- играта предполага въображаема ситуация, която има строго индивидуален и субективен характер;

- мотивът за играта лежи в процеса, а не в резултата и задоволява потребността от функциониране и самоизява;

- играта има непосредствен смисъл за играещия поради възможността активно да действа;

- играта предполага и предлага диалектическо единство, преход и взаимодействие между подражание и творчество [3,с.19].

Допълнителните същностни белези на играта са:

- в играта се осъществяват оперативно-манипулативни предметно-двигателни действия с неигров, а по-късно и оперативно-ролеви действия с игров характер;

- в играта е възможно имитиране на социалната дейност и функциите на възрастните и на заобикалящата ги предметна среда от детето, с което то изразява своята социална същност;

- в играта се наблюдава непрекъснат преход между реално и въображаемо;

- играта е вид упражнение за детето, за собственото му развитие като личност и като субект на дейността и познанието;

- в играта е налице единство между словесно-предметни и моторни действия, извършвани във въображаема ситуация;

- в играта се наблюдава игрово взаимодействие между партньори по игра, но е възможно и индивидуално игрово действие;

- в играта се осъществява процес на социализация на детето поради наличието на разнообразните и функции [3,с.20].

През XIX и до голяма степен и през XX век известни учени като К. Грос, Х. Спенсер, З. Фройд, Дж. Брунер разглеждат игровата дейност в повечето случаи като биологично явление.

В трудовете на Ж.Ж. Русо, Д. Лок, Я. Коменски, Д. Дюи играта се интерпретира като средство за свободно проявление на детето. А в трудовете на Ф. Фрьобел, И. Залцман играта е регламентирано дидактично средство за обучение.

Ж. Пиаже поддържа теорията на игровите действия, според която те имат символичен характер и се проявяват при определена степен на развитие на мисленето. При интелектуалното съзряване символизмът на действията се материализира чрез играчки и други помощни материали [10,с.197].

Игровата дейност по своята научна същност е социално явление. Някои представители на западните школи като А. Валлон, М. Сюал, М. Давид и други отчитат нейната социална проява. В играта детето отразява своите впечатления от околната среда. Тя е явление, в което не само се отразява действителността, но и се въздейства за сензомоторното, интелектуалното и социалното развитие [10,с.198].

Обществено полезната дейност

Обществено полезната дейност във възпитателните училища се състои се в следното: - на отделни ученици или класове се поставят определени поръчения за дежурство, грижи за цветя, грижи за инвентара, съблюдаване на хигиената, развитие на взаимоотношенията между учениците в класа и други задачи. Чрез обществено полезната дейност се създават в учащите се отношение на другарство, самостоятелност, трудолюбие, уважение към другите [8,с.41].

Целта на възпитателната работа в домовете е децата да се подготвят за самостоятелен живот. На учениците в дома се предават знания и умения за овладяване на общочовешки ценности и култура, съжителство, социализация и реализация в обществото, полагане на грижи за себе си и формиране на хигиенни навици.

При условия и по ред, определени с правилника за вътрешния ред в домовете за деца се формират органи за детско самоуправление [8,с.75].

Лечебно-оздравителната дейност

Грижите за здравето на учениците включват осигуряването им с висококачествена, специализирана и ефективна медицинска помощ. В общите грижи за опазване здравето на

подрастащите в социално-педагогическите заведения участват както педагогическите и здравните кадри, така и административно-помощния персонал. Специализираните грижи се осъществяват от здравни работници – лекари и медицински сестри. Техните функции се свеждат до системен контрол и наблюдение на физическото развитие и здравето на учениците, ранно откриване и своевременно лечение на болестите, текущ санитарно-хигиенен контрол, здравно образование и възпитание на учениците.

Пред ръководството на училището училищните лекари могат да правят предложения по опазване здравето на учениците, по изпълнение на съответните хигиени норми, правила и изисквания. Училищните лекари имат право да освобождават учениците временно по болест от учебните занятия и практика.

В здравната служба на социално-педагогическите заведения се води документация за всеки ученик индивидуално. С оглед ранното откриване и предотвратяване на болестите в началото и края на учебната година се провеждат задължителни масови профилактични прегледи. Извършват се имунизации, диспансеризация на нуждаещите се, лечебно-диагностична и профилактична дейност. По отношение на хигиената и епидемиологичната обстановка в социално-педагогическите заведения се извършва ефективен и действен контрол съвместно със санитарния лекар от ХЕИ [5, с.99-100].

Системните физически упражнения, движението и спортуването водят до възпитаването на висока издръжливост и работоспособност. Те оказват благотворно оздравително-укрепващо и възпитателно влияние, тъй като човек е създаден за активност и движение [6,с.57].

Заключение: Социално-педагогическите дейности в България обхващат деца и лица в неравностойно положение и в риск от влошаване качеството на живот, социална изолация, ограничен достъп до здравни, социални и образователни услуги. В базите за социално-педагогическа дейност се реализира корекционно-възпитателна дейност чрез интегрирано образование и чрез средствата за корекционно-възпитателна дейност: обучение и образование, трудова дейност, игрова дейност, обществено-полезна дейност и лечебно-оздравителна дейност. По този начин се формира личността на потребителите на социални услуги така, че те да бъдат приемливи и признати от цялото общество.

References:

1. Borisova, V., Sotsializatsiya i resotsializatsiya, S., 2001.
2. Gaberov, I., Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskiya ezik s prilozheniya, S., 1998.
3. Galchev, G., Igrata na deteto, Pazardzhik, 1994.
4. Ilieva, V., Sotsiologicheski aspekti na sotsialnata rabota, Universitetsko izdatelstvo „Ep. K. Preslavski“, Shumen, 2019
5. Koleva, N., Uchilishtna higiena, S., 1995.
6. Koleva, N., Uchilishtna higiena i zdravno obrazovanie, S., 2002.
7. Kusev, I., D. Dimova, Sotsialna politika i sotsialni deinosti: Analizi, eseta i tehnologii, S., 2003.
8. Kusev, I., G. Kolev, Upravlenie na sotsialno – pedagogicheskoto zavedenie, Shumen, 2002.
9. Manasieva, T., Ot semeistvoto do vazpitatelnoto uchilishte-Internat, S., 2003.
10. Petrova, E., Preduchilishtna pedagogika, V.Tarnovo, 2001.
11. Rangelova, E., Adaptatsiya na detsata vav vazpitatelnoto uchilishte-internat i tyahnata resotsializatsiya, V: Problemi na adaptatsiyata na detsa s deviantno povedenie, Pleven , 1997.
12. Vasilev, D., Pedagogika, Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, S., 1992.
13. Voenkinova, Zh., Vazpitanie i upravlenie na sotsialno-pedagogicheskite zavedeniya: Izbrani problemi, Shumen, 2003.

14. [www.lex.bg/laws/ldoc/Pravilnik za deinostta na sotsialnite uchebno-profesionalni zavedeniya](http://www.lex.bg/laws/ldoc/Pravilnik%20za%20deinostta%20na%20sotsialnite%20uchebno-profesionalni%20zavedeniya), obn. v DV br. 1 ot 1992g., Ministerstvoto na truda i sotsialnite grizhi, S., 1992.
15. www.mon.bg/?h=download Pravilnik za ustroistvoto i deinostta na vazpitateľnite uchilishta internati i sotsialno-pedagogicheskite internati, obn. v DV br. 71/2006g., izm., DV br. 31/2016g., MON, S., 2016.
16. [www.navet.government.bg/bg/media/PPZNP/Pravilnik za prilagane na zakona za narodnata prosveta](http://www.navet.government.bg/bg/media/PPZNP/Pravilnik%20za%20prilagane%20na%20zakona%20za%20narodnata%20prosveta), obn. v DV br.68/1999g., izm. DV br.74/05.09.2014
17. [https://bg.wikipedia.org/wiki/ Tolkat Parsans](https://bg.wikipedia.org/wiki/Tolkat_Parsans), Uikipediya, svobodna entsiklopediya, 2018.